

Mihin kielitiede käy?

Esimerkkinä amerikkalaisen kielitieteen murros 1950-luvulla

Tommi Nieminen
tommi.nieminen@uef.fi

Itä-Suomen yliopisto

XLI Kielitieteen päivät
8.–10. toukokuuta 2014, Turku

- 1 Amerikkalainen strukturalismi (AS)
- 2 Deskriptivismistä formalismiin
- 3 Tapaus vai sääntö?
- 4 Mihin kielitiede käy?

- 1800–1900-lukujen taitteen kielitiede oli vielä saksalaisten hallussa ja kielihistoriallisvoittoaista
  - esim. Leonard Bloomfield opiskeli Saksassa
  - Zellig Harrisinkin koko 1930-luvun tuotanto on kielihistoriallista
- kielihistoriallisen paradigman synnyn voi nähdä ulkoisesti motivoituna
- kielihistoriaa tuki myös aikakauden kulttuurihistoriallis-filosofinen ilmapiiri
- ”romaaninen” strukturalismi tähtäsi lähtökohtaisestikin enemmän kielitieteen autonomiaan
  - sillä ei ollut (itsensä ulkoista) tarkoitusta
  - kohteena oli aivan uudella tavalla reifioitu ”kieli” eikä tutkimus suoraan soveltunut mihinkään muuhun

Amerikkalainen versio strukturalismista

- amerikkalaisen strukturalismin (AS) syntyyn vaikutti tilaisuus ja luultavasti myös tieteesosiologinen kehys
  - Amerikan manterella oli valtava joukko nopeasti katoamassa olevia tuntemattomia ja tutkimattomia kieliä
  - paitsi kielet myös kulttuurit olivat tutkimattomia
  - vrt. suomalainen tutkimuskehys 1800-luvulla
  - filologian ja kirjallisuudentutkimuksen sijaan tutkimus kielitiede linkittyi kulttuuriantropologiaan
- tutkimusasetelmassa kenttätyö oli paljon keskeisempi kuin kirjallisten kulttuurien Euroopassa
- kielitieteilijän oli tehtävä myös se esityö, jonka Euroopassa olivat jo tehneet kirjoitusjärjestelmien luoja

Käytännönläheinen koulukunta?

- AS tunnetaan käytännönläheisenä ja mainitaan usein ”empiiriseksi” ja ”induktiiviseksi”; itsekin se käytti itsestään nimitystä ”deskriptiivinen”
- tällaiseksi se nykyään on myös taas implikoitu, kun ”formalismin” synnyttäjäksi on nähty Chomsky (esim. Dixon 2010)
- ns. löytämismenetelmät ovat teoreettisena konstruktiona kuitenkin pitkän kehityksen tulos
- esim. Bloomfield (1926) lähestyy kielitieteen teorianmuodostusta hyvin samaan tapaan kuin myöhemmin Hjelmslev: deduktiivisesti, matematiikan strukturoitunutta argumentaatiota lainaten
- aivan erityisesti hän sulkee pois ”fysiologiset ja akustiset” kuvaukset eli kuten Saussure, sulkeistaa tieteenalan autonomiseksi

Mitä kielen analyysi on?

The work of [linguistic] analysis leads right up to the statements which enable anyone to synthesize or predict utterances in the language. These statements form a deductive system with axiomatically defined initial elements with theorems concerning the relations between them. The final theorems would indicate the structure of the utterances of the language in terms of the preceding parts of the system. (Harris 1951: 372–373.)

- AS saattoi siis kuvata tutkimusalan hyvinkin deduktiivisena ja teorialähtöisenä
- on totta, että AS:ssa kuvaustason käsitteet – kuvauksen käytännön välineet – oltiin valmiit luomaan kutakin kieltä varten erikseen
- mutta itse *periaatteet* miten noita välineitä luodaan ja miten kielitiedettä tehdään haluttiin muotoilla mahdollisimman yleispätevästi
- tämä on kaukana esim. Dixonin (2010) uudelleen henkiin herättämästä ihannekuvasta, jossa kielitiede luonnontieteenä ja sen rakenteet ja säännöt tavoitetaan induktiivisesti

Mitä kielen analyysi on? (60 vuotta myöhemmin)

Grammatical structures and rules are worked out inductively, on the basis of the textual corpus, from utterances observed as the community goes about its daily business, and from example sentences gathered during this construction of a lexicon. Hypotheses relating to grammatical organization must be worked out and then checked. This checking involves generating predicted sentences on the basis of the putative structures and rules, and putting them to speakers (within a suitable context). If they need to be corrected, the hypothesis will require adjustment, and then a further check must be carried out. (Dixon 2010: 2.)

Mutta mikä on koko totuus?

- toisaalta erot (nimekkäimpienkin) tutkijoiden välillä olivat suuria
- Harris (1951) uhraa sivutilaa niin kirjan alussa kuin lopussakin metodologiseen katsaukseen ja koko jäsenys on "nouseva": fonetiikasta fonologiaan ja morfologiaan
- sen sijaan Hocketilla (1958) ei ole tätä "aksiomaattista" näkökulmaa lainkaan ja vaikka jäsenys on periaatteessa sama, sen häntänä ovat laajemmat teemat: idiomit, variaatio, kielen onto- ja fylogenia, kielen esihistoria

Deduktiosta formalismiin?

- metodologian deduktiiviseen muotoiluun syitä lienevät:
  - 1 tietenfilosofinen yritys positoida kielitiede aksiomaattisten tieteiden joukkoon
  - 2 tieteenteoreettinen pyrkimys teorianmuodostuksen eksplisiittistämiseen
  - 3 ...mutta myös *tieteensosiologinen* halu turvata kielitiede autonomisena tieteenä (vrt. Saussure)
- yleisesti ottaen abstraktia, aineistosta etäännyväkin muotoilua tätä voi pitää myönteisenä niin kauan kun tutkijalla kuitenkin säilyi elävä yhteys tutkimuskohteeseensa
- käytännössä siis kenttätyö ja luotu, ilmeisesti hengissä säilynyt kytkös (kulttuuri-) antropologiaan pitivät AS:n irti täydestä formalismista

- muutos deskriptivismistä täyteen formalismiin oli hidas, vähittäinen ja mahdollisesti vaikeasti hahmotettavakin
- muutoksen saattaa aistia Harrisin kaksiosaisessa artikkelissa (1947), jossa hän muotoilee uudelleen aiempaa tutkimusta: päämääränä on nyt selvästi tieteen oma kuvaus, ei sen avulla saavutettava ulkoinen hyöty
- toisaalta liki samanaikaisesti Hockett (1942) kuvaa (fonologian) metodin todellisuuden approksimointina: empiirinen havainto on yhä metodologisesti ensisijainen teoreettiseen skeemaan nähden
- Hockett (1968) todentaa, että sosiaalisesta kuvauksesta (jolla on ilmeinen suhde antropologiaan) siirrytään mentaaliseen jo AS:n aikakaudella: kielen apparaatti on nyt täydelleen reifioitu

Hiipuivatko kontekstit? – Harris 1951, Hockett 1958

- Harris kuvaa kielitieteen metodologian yksiselitteisen deskriptivistisin sanakääntein: keskeistä on jakauma
- vastaavasti Hockettille lähtökohta on puhtaan – ts. autonomisen – ja soveltavan tiedon välinen ero
- käytännössä samoin Harris: on tutkijan tie (kuvata MP-järjestelmä kokonaisuudessaan) ja on hyödyntäjän tie (etsiä oleellinen tieto jonkin asian tekemiseksi)
- tie formalismiin avautuu ehkä ennen kaikkea yrityksestä metodologiseen puhtauteen: jakauman käsite, semantiikan välttely – puuttuu esim. kummastakin mainitusta *magnum opuksesta*
- tässä mielessä ongelma (sikäli kuin ongelmaa on) on tieteenalan rajauksen ulottaminen tieteentekijän ammattitaitoon

Voiko olla formalismia ilman syntaksia sen keskellä?

- jopa vielä Harrisiltä (1951) puuttuu syntaksi kokonaan!
- syntaksin puuttuminen tarkoittaa, että kielentutkijan alaan (domeeniin) kuuluvat vain rakennuspalikat: mitään kielellistä ilmausta ei vielä voi kuvata eikä kielitiedettä siten voi luonnehtia formalistiseksi
- tie formalismiin on auki metodologisen puhtauden tavoittelun kautta
- voi kuitenkin pohtia, liittyykö siirtyminen "käytännönläheisestä" deskriptivismistä täyteen chomskylaiseen "formalismiin" vähintään samassa määrin vähittäiseen metodologiseen murrokseen (syntaksin nousu) kuin erityiseen paradigmanmuutokseenkin

Yksittäistapaus vai yleinen sääntö?

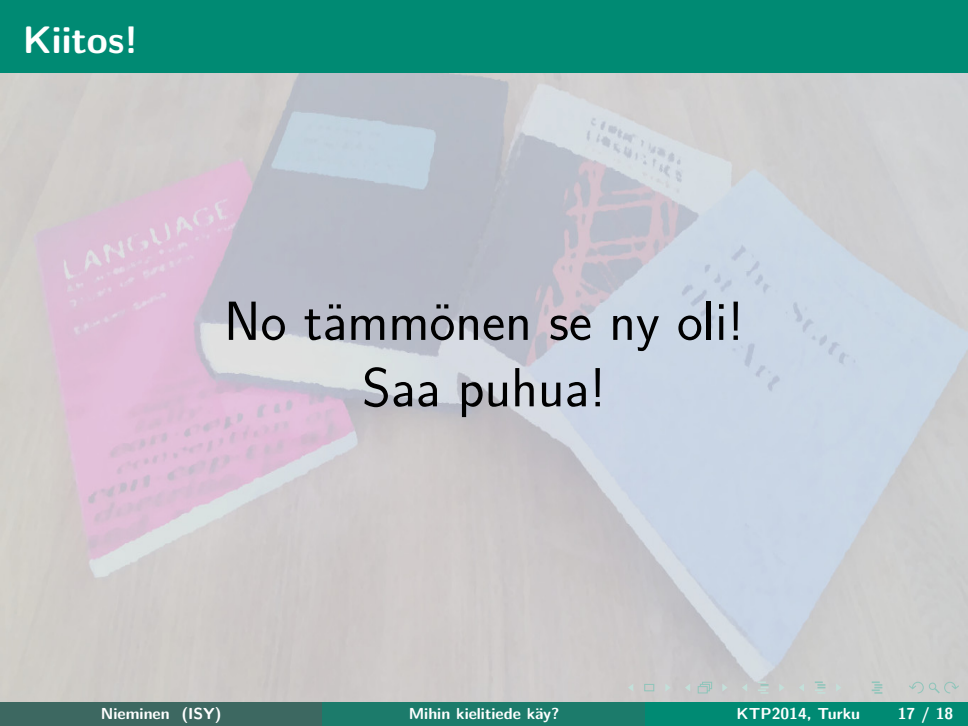
- väkisin nousee mieleen kysymys: Onko amerikkalaisen kielitieteen muutos 1920-luvulta 1950-luvulle yksittäinen tapaus vai edustaako se yleisempää sääntöä kielitieteen sisäisestä muutosvirrasta ("driftistä")?
- toisin sanoen: onko kielitieteellä taipumus nostaa välineensä itsetarkoitukseksi?

Miksi AS kiinnostaa juuri nyt?

- uusi kiinnostus AS:ia kohtaan johtunee kahdesta asiasta:
  - AS vaikuttaa *chomskylaiseen formalismiin verrattuna* houkuttelevan yksinkertaiselta – ”peruskielitieteeltä”
  - AS oli myös vankasti typologisoiva koulukunta, joka utterasti haki aineistoa vähemmän tunnetuista kielistä
- on kuitenkin väärin syyllistää chomskylaisuus jostakin, mihin se *ei ole* syyppää
- voisiko ehkä generativismistakin kuoria metateoreettisen päällyskerroksen kuten AS:sta – nähdä se joukkona täsmätarkoituksiin kehitettyjä välineitä pikemmin kuin näkemyksenä siitä, mitä kieli on?

- tutkimus mielletään ”käytännönläheiseksi”, kun se selkeästi suuntautuu kohteeseensa, riippumatta soveltavuudesta
- formalistisuuden ongelma on enemmän huomion suuntautumisessa väärin: kun väline saa päähuomion, kuvauksesta yritetään tehdä puhtaampi kuin se antaa myöten
- kieli on lopulta sotkuinen eikä taivu puhtaisiin kuvauksiin

No tämmönen se ny oli!
Saa puhua!

- Bloomfield, Leonard 1926:** A set of postulates for the science of language. *Language* 2: 153–164.
- Dixon, R. M. W. 2010:** *Basic linguistic theory 1: Methodology*. Oxford University Press, Oxford.
- Harris, Zellig S. 1947:** Structural restatements I–II. *International Journal of American Linguistics* 13: 47–58 (I) ja 175–186 (II).
- Harris, Zellig S. 1951:** *Methods in structural linguistics*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Hockett, Charles F. 1942:** A system of descriptive phonology. *Language* 18: 3–21.
- Hockett, Charles F. 1958:** *A course in modern linguistics*. Macmillan, New York.
- Hockett, Charles F. 1968:** *The state of the art*. Mouton, The Hague.